

ta d'especificar-hi les característiques de la vida urbana com a mode de vida. Una metròpolis, segons Wirth, pot definir-se, des d'un punt de vista sociològic, com una població relativament gran, densa i permanent, formada per individus socialment heterogenis²². Doncs bé, tant la grandària i la densitat com l'heterogeneïtat d'una població són factors que faciliten el sorgiment de la privacitat. El volum i l'extensió d'una ciutat, per exemple, creen una potencialitat de diferenciació, la impossibilitat del coneixement personal dels seus membres, fan que les relacions humanes se segmentin, que els contactes secundaris predominin sobre els primaris, que les comunicacions es realitzin a través de mitjans indirectes, la qual cosa facilita l'aparició de la delegació i la representació així com el naixement i la proliferació de les corporacions basades en relacions utilitàries.

Com ja havien assenyalat Durkheim i Darwin, l'augment de la densitat tendeix a produir diferenciació i especialització. Així mateix, com ja havia observat Simmel en el seu assaig citat anteriorment, els nostres contactes físics són pròxims, però els nostres contactes socials són distants²³. La ciutat tendeix a assemblar-se a un mosaic de mons socials, la qual cosa produeix una perspectiva relativista, una tolerància de les diferències, requisits de la racionalitat i de la secularització.

La gran ciutat, però, suposa un contacte físic proper, el qual, aparellat amb una gran distància social, accentua la reserva dels individus que, si no és compensada per altres oportunitats de resposta, dóna origen a la solitud i pot produir la fricció i la irritació a causa del congestionament urbà²⁴.

Com podem veure, doncs, els clàssics de la Sociologia urbana han estat conscients d'aquesta potencialitat de vida privada que es dóna en la metròpolis, on, d'altra banda, trobem la manifestació de tendències ambivalents envers la llibertat i la individualitat, però també l'aïllament i la solitud.

4.2. L'estrany com a desconegut i com a foraster.

Si la ciutat és la font d'anonimat, si en la gran urbs, com veurem en el capítol següent, sorgeix el cosmopolitisme, també és només en ella on trobem un tipus social totalment nou i relativament inconnegut en la comunitat local: l'estrany. Ha estat Sennett qui ha ressaltat la importància de l'estrany per al naixement d'una vida pública²⁵. Però anem per passos.

Sennett comença definint la ciutat precisament com a un mitjà on és probable que els estranys entrin en relació. Però Sennett distingeix dues menes diferents d'estrany. Una de les formes és aquella en què l'estrany es diferencia en una comunitat per una sèrie de característiques externes com el color de la pell, la llengua, els costums, la religió, etc., que el diferencien de la majoria d'habitants del lloc. Si aquest estrany crida l'atenció és perquè posseeix un estigma, en el sentit de Goffman²⁶. Sennett anomena foraster aquest tipus d'estrany. És el cas típic d'un estranger en un país culturalment homogeni, o el d'un individu amb uns trets ètnics o racials determinats que, per exemple, en una ciutat com Nova York, s'equivoca de barri o de ghetto. Aquest tipus d'estrany no presenta problemes perquè cada societat o subgrup cultural té les seves normes ba-

sades en el prejudici que indiquen com cal tractar-lo. No cal dir que el tracte que rep és generalment discriminatori.

Existeix, però, segons Sennett, un segon tipus d'estrany. L'estrany com a desconegut sorgeix quan les normes sobre la identitat social no són clares com a resultat de la gestació de noves classes o grups socials. El que passa en aquest cas és que els individus ens resulten desconeguts perquè no presenten signes externs que ens permetin de situar-los socialment i, per tant, no sabem quines regles de tracte cal aplicar-los-les. Aquesta figura de l'estrany com a desconegut apareix quan *"una nueva clase social, todavía amorfa, se halla en estado de gestación (...) y la ciudad se organiza alrededor de este grupo social. Tal fue el caso en París y en Londres en el siglo XVIII. La nueva clase era la burguesía mercantil"*²⁷.

La presència d'estranyats d'aquesta mena en una ciutat planteja, en conseqüència, el problema de quin tracte cal donar a aquests desconeguts, ja que no existeixen normes tradicionals d'interacció que determinin com cal establir-hi relacions. Cal, doncs, elaborar de bell nou aquestes convencions. A més:

"En un medio de extraños las gentes que presencian nuestras acciones, declaraciones y profesiones, habitualmente desconocen nuestra historia y no tienen experiencia sobre acciones, declaraciones y profesiones similares en nuestro pasado; por lo tanto, se vuelve difícil para este público juzgar, merced a un modelo externo de experiencia con una persona en particular, si se nos puede o no creer en una situación determinada. El

*conocimiento sobre el cual se puede basar la creencia está confinado al marco de la situación inmediata. El despertar de la creencia depende, por lo tanto, de la manera en que uno se comporte según las conversaciones, gestos, movimientos y vestimentas dentro de la situación misma (...). La ciudad es un establecimiento en que tales problemas de actuación tienen una mayor probabilidad de surgir como una cuestión de rutina"*²⁸.

Sennett ve a dir que el comportament teatral i convencional té més probabilitat de sorgir en una ciutat d'estrany que arreu, perquè en aquest marc cal ésser convincent, cal persuadir de la veracitat (o, millor, de la plausibilitat) de les nostres intencions a persones que ens desconeixen. És així com es forma una vida pública i, paral·lelament, encara que Sennett no ho digui, com neix la possibilitat d'una vida privada. Car no es pot concebre una vida privada sense una vida pública, ni al contrari. La ciutat, que com hem vist en l'apartat anterior ens forneix l'estat de l'anonimat, una de les precondicions de la privacitat, també des d'un angle diferent possibilita que brolli una vida pública, sense la qual l'escisió de la vida social en dues esferes no tindria sentit.

L'anàlisi de Sennett és interessant; però, en la meua opinió, és incompleta. Sennett considera que la presència d'estrany en un marc urbà sense identitats clarament definibles, és ja causa determinant de la naixença d'una esfera pública i, afegeixo jo, doncs, privada. Crec que són precises altres condicions, d'índole cultural, perquè es doni una vida pública. La situació que Sennett descriu és inèdita, però no ens diu per què. Al creixement de les grans ciutats a causa de

l'afluència d'estrany que constitueixen la nova classe de la burgesia mercantil, cal agregar un tercer factor. En un moment donat, les relacions entre aquests estranys es començaren a establir en pla impersonal. Altrament dit, els desconeguts començaren d'entaular tractes directament.

La figura de l'estrany com a desconegut no era nova en el món rural i pre-industrial. En els mercats, sobretot agrícoles, en les ciutats medievals, l'estrany no foraster no és inconegut. Però en aquestes societats les relacions tendeixen a establir-se no de manera directa, sinó a través d'uns intermediaris, en els quals els interessats a concloure un tracte hi tenen confiança. És el cas dels matrimoniers que intervenien en l'arranjament de matrimonis i en la redacció de capítols matrimonials a Catalunya; dels rectors de poble que facilitaven informacions i, en general, de tots els mitjancers que posaven en contacte les persones o tercerejaven en les disputes de tot ordre. En les societats de l'Europa meridional i, encara més, en els països en vies de desenvolupament, és proverbial la importància que tenen els amics, i els amics dels amics, en l'obtenció de favors i en la resolució d'afers burocràtics. Ja se sap que, en molts països, sense "endoll" i sense amistats no es va enlloc.

Aquesta digressió ve a tomb perquè, sota el meu punt de vista, una de les característiques de la vida pública urbana és la seva impersonalitat. En la metròpoli els estranys entren en contacte directament, sense necessitat d'intermediaris que els presentin ni que siguin presents en llurs transaccions. La impersonalitat en la interacció social, que Sennett menysté preci-

sament com un dels factors conformadors de les relacions privades, n'és, al meu entendre, un dels seus elements més característics²⁹.

4.3. Urbanitat, ruralitat i privacitat.

En aquest apartat voldria tractar una sèrie de factors tots ells més o menys relacionats amb la urbanització i les seves conseqüències, que constitueixen els suports ecològics de la privacitat.

En primer lloc, els processos de mobilitat social horitzontal. La millora dels mitjans de comunicació i de transport, aparellada amb l'atracció dels pols industrials i la centralització administrativa, va determinar, a partir del segle XVIII, la formació de ciutats d'unes dimensions sense parangó amb les d'èpoques anteriors. Els progressos assolits en la sanitat féu disminuir la mortalitat i, sobretot, la mortalitat infantil, amb què aviat es formaren concentracions humanes de vastes proporcions. Si bé en el món occidental s'observa en l'actualitat una estabilització en la grandària de les ciutats, deguda en gran part al descens de la natalitat i al cessament dels grans transvasos de població del camp a la ciutat que suposaren les migracions massives de l'era industrial, això no vol dir que s'hagin deturat els processos continus de mobilitat territorial. Els desplaçaments sobre el territori ara tendeixen a tenir un caràcter més personal, selectiu, i semblen obeir a interessos professionals, a diferència de les migracions que acompanyaren l'èxode rural i que afectaren a pobles i regions sencers.

La mobilitat geogràfica és important en l'estructuració de la privacitat perquè erosiona l'estabilitat de la comunitat local, sigui aquesta el poble o el barri, tot fent que les persones que integren un veïnat dins d'una ciutat tinguin menys probabilitats de conèixer-se.

De tota manera, cal veure els processos continuats de mobilitat geogràfica intraurbana i interurbana en conjunció amb un altre fenomen que també toca la privacitat. Em refereixo a la segregació funcional de l'espai urbà. El fet que cada àrea de la ciutat s'especialitzi en una funció determinada: espectacles, treball, residència, etc., fa que augmenti la manca de visibilitat dels individus i reforci el seu anonimat. La proliferació de les ciutats-dormitori, de les zones residencials, dels *suburbia* anglosaxons amb el *commuting* que comporten (anar a treballar al centre de la gran urbs) significa que l'individu no "viu" al seu barri sinó que n'és un simple "estadant". Si al fet que els habitants dels barris residencials només hi reposen hi afegim que, donat el progrés de la motorització, molts d'ells passen els caps de setmana fora de la ciutat o a llurs residències secundàries, tindrem que el nombre d'hores que passen en llurs estatges és mínim.

La segregació dels barris de les ciutats per zones funcionals, afavoridora de la privacitat, no ens ha d'impedir de constatar altres tendències que contrasten la que acabo d'esmentar. En ciutats poliètniques és coneguda de tothom una altra mena de segregació que s'estableix en funció de la raça i de l'ètnia: és la segregació del ghetto. Però sense anar tan lluny és possible que la segregació no tingui cap base ètnica sinó

de classe (gairebé sempre ambdós factors se superposen o es combinen): és el cas de la marginació dels habitants dels anomenats cinturons industrials. En altres contextos, la revifalla de la vida de barri pot conduir als mateixos resultats. Aquests factors i tendències socials tenen un pes ambivalent pel que fa a la privacitat. És evident que els barris tradicionals o que els moviments de tornada a la *Gemeinschaft* en barris no tan tradicionals van en detriment de la privacitat dins de cada zona urbana; però també és veritat que un parell de parades de metro poden restituir l'anonimat d'aquells qui volen fugir de l'opressió comunitària.

Així, cal matisar quan hom parla de dissolució de la comunitat. D'una banda, és cert que hom assisteix a un procés de desintegració de les comunitats locals en les zones rurals a causa dels progressos de la urbanització i a causa de les migracions, però, d'altra banda, tenim un procés invers o, almenys, paral·lel, de reconstitució de comunitats dins de les zones urbanes. Ara bé, aquestes dues tendències són compensades per factors que les neutralitzen i que, a la llarga, juguen a favor de la privacitat. Com ja he dit, en les ciutats, el transport públic o privat permet el desplaçament ràpid dins d'elles, amb què la comunitat de barri adquireix un sentit molt diferent de la comunitat rural tradicional. Però també aquest tipus de comunitat està en vies de desaparició, donada la progressió de la motorització privada. Amb l'automòbil, els desplaçaments fora dels pobles són ràpids i, encara més important, difícils de controlar, la qual cosa hi augmenta el grau de la privacitat teòricament permissible.

En aquesta secció hem intentat d'aïllar, a nivell analític, fenòmens relacionats amb l'ecologia de la privacitat: el mitjà urbà. És fàcil de copsar que aquesta distinció és purament expositiva, puix que els processos d'urbanització no es donen sols, sinó que, normalment -però no sempre-, acompanyen d'altres forces de la vida social. En la propera secció consideraré, per tant, una segona dimensió que facilita també les relacions de privacitat: la industrialització i les seves conseqüències.

5. La divisió del treball.

En l'apartat anterior hem vist ja algunes característiques de les ciutats, producte de l'especialització de funcions. Quan parlàvem de la separació entre el lloc de treball i de residència, o de la diferenciació dels barris segons llurs funcions, fèiem al·lusió a una de les conseqüències de la divisió del treball típiques de l'era industrial. A un progrés de la divisió del treball, com Durkheim va mostrar molt bé, correspon un augment de la diferenciació social i un avenç en la individuació. Això significa, però, no solament que cada cop els individus són més diversos entre ells pel fet d'exercir funcions diferents, sinó també que cada individu, en la seva vida quotidiana, té més possibilitats d'interactuar amb un nombre major d'individus, la relació amb els quals s'estableix no tant en funció de llur personalitat, sinó de la tasca que exerceixen, o sigui, de llur rol. A més, si establím una relació instrumental amb un individu, o sia, si el que ens interessa d'ell

és el rol que acompleteix i el servei que ens pot oferir, aquesta relació se sol entaular de forma impersonal. Però no solament existeix una diferenciació interna de la societat -altrament dit, hi ha una multiplicitat de rols-, sinó que nosaltres tendim també a exercir nombrosos rols. És el que hom ha anomenat la fragmentació de la personalitat.

Per tal d'aclarir aquestes nocions tractem de reconstruir la rutina diària d'un individu mitjà en una societat industrial i urbana. Quan el treballador surt de casa seva de bon matí, va a comprar el diari al quiosc de la cantonada, on la relació que estableix amb el venedor és purament instrumental. L'únic que el treballador pretén del venedor és que aquest li doni el diari a canvi del seu preu. L'encontre diari amb el venedor pot fer que hi hagi un intercanvi amable sobre el temps o qualsevol altre fotesa, però en tot cas el treballador només coneix la faceta de la personalitat del venedor com a venedor (en el rol de venedor) i no està interessat en d'altres aspectes de la seva personalitat, tals com la seva vida privada. Quan agafa el metro o l'autobús es repeteix la mateixa operació, amb l'agreujament que en aquest cas no és segur que l'individu amb qui interactua per a comprar el bitllet sigui sempre el mateix. En aquest cas, la relació de rol a rol és encara més palesa.

Quan arriba a l'empresa on treballa, la situació és diferent. Encara que l'empresa sigui una gran organització burocràtica i la diferenciació de rols, important, el treballador estableix relacions de grup primari amb els seus companys de feina. Però segons l'escala de l'organització no és infreqüent que algunes de les re-

lacions de la seva rutina diària siguin impersonals, amb desconeguts. Si el treballador ha d'atendre el públic, aquesta proporció s'accentuarà, però, en canvi, si treballa en una petita empresa o en un petit equip, és natural que hi predominin les relacions de grup primari. En tots els casos esmentats, però, el nostre honorat treballador pot conservar -i de fet conserva- una parcel·la de la seva personalitat que és totalment desconeguda per als seus companys. Alguns companys poden ésser simples col·legues de treball, d'altres poden ésser coneguts, d'altres poden integrar el seu grup primari de treball, i, per últim, uns pocs poden ésser amics seus i conèixer altres facetes de la seva personalitat. Però, fins i tot en aquest últim cas, és difícil que coneguin la totalitat de la seva personalitat o la seva vida de família. Altrament dit, és improbable que els companys de treball coneguin la seva vida privada. La relació que s'estableix, doncs, en el context laboral, és una relació privada, en el sentit que hem donat a aquesta expressió.

Quan el treballador torna a casa seva, pot llavors establir amb els membres de la seva família d'orientació o procreació una relació que és plenament personal i no-privada. Però encara cal fer una precisió. És veritat que, en família, en l'estructuració de la seva relació, els subjectes que hi participen prenen en consideració la totalitat de la seva experiència, més que no pas l'*status* que ocupen³⁰; però és probable que els membres d'una família ignorin mútuament molts aspectes de llur personalitat. Els adults és molt possible que desconeguin mútuament les facetes de llur personalitat en el treball i, així mateix, els pares poden ignorar quin

és el comportament del seus fills a l'escola o amb els companys de la seva colla. La divisió del treball, l'especialització de funcions, la diferenciació de les institucions, contribueixen, com acabem de veure, a l'erecció de barreres que limiten la visibilitat entre les persones. Mentre que en una societat primitiva la transparència és força gran i tothom coneix més o menys la vida i miracles dels altres -no solament la totalitat de la personalitat present, sinó el passat de cadascú, i probablement el curs del seu futur-, en la societat moderna, la majoria de les persones amb què hom entra en relació només coneixen una petita parcel·la de la personalitat de cadascú així fragmentada.

Si tractéssim de fer la descripció de la rutina diària de l'home primitiu o bé de l'home que habita en una societat rural o urbana preindustrial, veuríem que com a norma general no existeix la separació entre la llar i el lloc on es desenvolupa el treball, característica de la societat moderna. Cada família és una unitat autosuficient i el treball es desenvolupa en el seu si o en el seu habitatge. I en els casos en què existeix una distància entre el lloc de residència i el lloc on es desenvolupa l'activitat econòmica (per exemple, en un poble caçador), les relacions de treball són tals que és molt probable que els individus que hi participen siguin els mateixos que formen part més o menys de la unitat familiar àmplia. Així, les relacions socials en la societat primitiva són el que M. Gluckman ha anomenat múltiples, i els rols, el que T. Parsons ha anomenat difusos.

Max Gluckman, tractant d'explicar l'alt grau de ritualització de la societat primitiva, proposa la

hipòtesi que aquest és funció de la segregació de rols que hom hi observa, que a la vegada deriva del fet que cada individu representa rols molt diferents amb el mateix conjunt d'individus. L'única manera de separar la multiplicitat de rols indiferenciats i superposats que cada individu representa, són certs actes d'etiqueta o cerimonial que distingeixen el rol que aconpleix en cada moment. En la societat industrial, en canvi, "considerada en contrast amb la societat tribal, els diversos rols de la majoria d'individus són segregats entre si pel fet que són representats en diversos escenaris (...) I aquestes diverses activitats associen els individus amb companys relativament diferents"³¹.

"El comportament d'un nen a l'escola o d'un treballador a la fàbrica, no afecta directament i immediata les relacions familiars, encara que, al cap i a la fi, ho pot fer: hi ha segregació de rols i segregació de judicis morals"³².

"El ritual, i fins i tot el cerimonial, tendeix a caure en desús en la situació urbana moderna, on la base material de la vida i la fragmentació de rols i activitats, per elles mateixes segreguen els rols socials (...) En la societat moderna no solament són segregats els rols, sinó també el conflicte entre els rols"³³.

"La societat moderna té conflictes de tipus semblant als de la societat tribal, però estan dispersats per les diferents gammes de relacions socials: les disputes sobre problemes polítics i econòmics, com sobre la distribució de salaris i beneficis, no irrumpeixen en les relacions familiars. La fragmentació de les relacions

socials allla les gammes de conflictes socials entre si, així com segrega els rols. En una societat de petita escala, un problema pot constituir a la vegada una crisi de dimensions domèstiques, econòmiques i polítiques"³⁴.

El contrast entre les condicions prevalents a les societats tribals i industrialitzades, pot ésser útil perquè il·lumina molts factors que fan possible el sorgiment de la privacitat en les segones i que, en canvi, posen traves en les primeres. En les societats tribals les relacions són múltiples, segons l'expressió de Gluckman, o sigui que tendeixen a servir diversos fins i propòsits i els rols se situen vers el pol de la difusitat en la *pattern variable* de Parsons, és a dir, que el conjunt d'activitats prescrites és molt ampli en cada relació i, per tant, difícil de destriar. En la societat moderna, d'altra banda, els rols són específics, o, sia, que estan centrats en un aspecte molt concret i donen origen a relacions especialitzades. El fet que en les nostres societats els rols típics siguin específics i la majoria de les relacions, especialitzades, fa que el nivell d'observabilitat entre les persones sigui molt més baix que en d'altres societats.

Ha estat R. K. Merton qui ha desenvolupat la noció d'observabilitat en diversos escrits que penso explorar uns breus moments per les implicacions que tenen per a la privacitat³⁵. En paraules del propi Merton:

"(Per observabilitat, una concepció que he manllevat de Simmel i tractat de desenvolupar, entenc la mesura en què les normes socials i les interpretacions dels rols poden fàcilment ésser conegudes per altres individus del sistema social)"³⁶.

L'article de Merton d'on he extret aquesta citació, escrit originalment el 1957, és instructiu en diversos aspectes sobre la qüestió de la privacitat, i per això val la pena de detenir-s'hi uns instants. En aquest article, Merton fa una aportació important a la teoria de rols amb el seu concepte nou de camp de rols (*role-set*), però a la vegada fa un repàs d'altres nocions ja consolidades que poden ésser d'utilitat per a una teoria de la privacitat.

Cal diferenciar el concepte de camp de rols del de feix de rols (*multiple roles*), o conjunt de rols que un individu ostenta simultàniament en un particular moment de la seva vida. El terme "feix de rols" (*multiple roles*) no es refereix al complex de rols associats amb un sol *status* social, sinó amb els diferents *status* socials (sovint en diferents esferes institucionals) que els individus ocupen. Els problemes d'estructuració de la privacitat que hem explorat amb el nostre exemple de la ronda diària del treballador i el contrast entre la societat tribal i la moderna estan relacionats amb els feixos de rols que tenen els individus. Ara bé, el concepte de camp de rols dóna origen a problemes diferents. Què és per a Merton un camp de rols?

"Cada *status* social implica no únicament un sol rol associat, sinó un conjunt de rols. (...) per un camp de rols entenc, doncs, aquell complement de les relacions rolars en què participen les persones pel fet d'ocupar un *status* social particular"³⁷.

Altrament dit, i posant exemples ja clàssics, quan parlem de camp de rols no ens referim, per tant, als diversos rols que un individu pot exercir en tant

que titular dels diferents *status* de pare, militant d'un partit polític, sindicalista, membre d'un club de futbol i professor universitari, sinó, seguint amb aquest darrer *status* i rol associat mencionats, a tot aquell conjunt de rols que hi entren en relació per la situació estructural dels seus *status* associats com els altres professors col·legues, el director del departament, el degà de la Facultat, els diversos membres del personal no docent, els alumnes i els diversos titulars dels òrgans de l'opinió pública i/o dels grups de pressió interessats en l'ensenyament universitari. Del conjunt de tots aquests *status*, Merton en diu camp d'*status* (*status-set*).

En l'article que comentem, Merton s'interessa pels conflictes que poden sorgir entre els membres d'un camp de rols i pels mecanismes que poden contrarestar la seva inestabilitat essencial. Car pot succeir -i de fet succeeix- que els diferents membres d'un camp de rols tinguin diferents expectatives pel que fa a la manera en què cal acomplir un determinat rol. Quines són les fórmules i procediments d'articulació d'aquestes expectatives conflictives dels diversos titulars d'*status* en un camp de rols? Merton en distingeix sis: la importància relativa dels diversos *status*, les diferències de poder entre els membres del camp de rols, el suport social mutu entre els titulars d'*status*, el retallament del camp de rols, l'aïllament de les activitats rolars de l'observabilitat per part dels membres del camp de rols i l'observabilitat de les demandes conflictives per part dels membres d'un camp de rols. Aquests dos últims són mecanismes socials d'articulació del camp de rols que ens interessien particularment quant a la privacitat.

El penúltim mecanisme permet un comportament rolar que es contradiu amb les expectatives d'un o d'alguns membres del camp de rols, mentre que l'últim mencionat es refereix més aviat a la possibilitat que un o alguns dels membres del camp de rols ignorin feliçment que llurs demandes sobre els titulars d'un *status* són incompatibles, amb el resultat que cadascú insisteixi en la seva demanda.

Les implicacions que l'observabilitat de l'activitat rolar té per a la privacitat són òbvies. Aquells membres del camp de rols que són més directament observables, són també més fàcilment controlables pels altres membres del camp de rols, els quals els poden assetjar amb pressions contradictòries i, per tant, la privacitat de què gaudeixen és més minsa. Al contrari, aquells que treballen sols o amb la presència de pocs espectadors, tenen un marge més gran de privacitat. És veritat, com diu Merton, que "*es requereix un cert grau d'observabilitat de la interpretació rolar per part dels membres del camp de rols, si és que hom vol satisfer el requeriment social indispensable d'un mínim de responsabilitat*"³⁸, però també, d'altra banda, "*si tots els fets de les conductes i creences de cadascú fossin lliurement accessibles a qualsevol, les estructures socials no podrien funcionar*"³⁹, afirmació que ens remet a la rondalla d'en Jeroni Baltrons del principi del primer capítol. Merton segueix dient:

"El que sovint hom qualifica de '*la necessitat de privacitat*' -o sia, l'alllament de les accions i creences de la vigilància dels altres- constitueix la contrapartida individual del requeriment funcional de l'estructura social que existeixi un cert grau d'exemp-

ció de l'observabilitat plena [de la conducta]. La 'privacitat' no és únicament una predilecció personal, bé que també ho pugui ésser. És un requeriment dels sistemes socials que han de fornir una mesura, com diuen a França, de quant-à-soi, una porció del jo que és mantinguda a part i immune de l'observació dels altres"⁴⁰.

El que Merton no diu és que aquest requeriment dels sistemes socials és històricament i culturalment condicionat, i que, per tant, la mesura d'observabilitat pot ésser molt gran o molt petita, segons els sistemes socials. La més aviat escassa privacitat en les societats primitives s'aconsegueix mitjançant rituals molt estrictes -regles d'evitació-, mentre que l'estructura de la societat moderna permet teòricament un grau molt més gran de privacitat.

La noció seminal de Merton de camp de rols i els seus mecanismes d'articulació, ha generat una multiplicitat d'estudis empírics. A nosaltres ens interesen sobretot els relatius a l'observabilitat de la conducta dels membres d'un camp de rols per les implicacions que té per a la privacitat. En mencionarem solament dos. Ja hem fet referència al de Barbara Laslett (1973) , que aprofundirem més endavant. Voldria dedicar uns paràgrafs al de Rose Laub Coser (1961) sobre les conseqüències de la limitació o aïllament de l'observabilitat per a la conformitat social.

Encara que el principal interès de Coser és la limitació de l'observabilitat en les organitzacions burocràtiques, els resultats a què arriba tenen implicacions socials més amples. Aplicant la distinció de Merton entre conformitat actitudinal, conductual i doctrinal, Coser estudia quatre possibilitats, construïdes

precisament a base de creuar dos dels mecanismes d'articulació del camp de rols de Merton: l'autoritat i l'observabilitat. Segons si el titular d'un *status* està en una situació d'observabilitat directa per part dels seus superiors, de restricció de l'observabilitat per part també dels seus superiors, d'observabilitat directa per part dels seus subordinats o de restricció de l'observabilitat per part dels seus subordinats, tendirà a mostrar un tipus o un altre de conformitat conductual o actitudinal (la conformitat doctrinal o ritual queda descartada perquè només té sentit de manifestar-la en actes públics). Segons les professions, segons el càrrec, segons la posició que hom ocupa en l'escala jeràrquica, el tipus d'observabilitat a què estarà sotmés serà diferent. Com afirma Coser:

*"El que podem ocultar i revelar legítimament a aquells amb els quals treballem i compartim tasques i la pertinença a un mateix equip de treball, ens ensenya molt sobre la dialèctica social més general de la privacitat i l'accés"*⁴¹.

Però una vegada més cal reiterar que, en la societat moderna, a cada *status* li correspon un camp de rols i que el problema es planteja aquí dins d'un camp de rols i no entre els membres dels diferents camps de rols a què una persona pot pertànyer, amb què la seva "invisibilitat" augmenta incommensurablement.

Fins ara val a dir que, en l'examen de les nocions de feix de rols i camp de rols, hem considerat només l'aspecte sincrònic de l'activitat rolar i llurs contribucions als condicionaments estructurals de la privacitat en el món modern. Però, per a acabar, po-

dríem ampliar aquesta qüestió tenint en compte també la dimensió diacrònica d'aquestes nocions. Com observa el propi Merton:

*"Els conceptes de camp de rols i de camp d'status són estructurals i es refereixen a les parts d'una estructura social en un temps determinat. Considerats com a canviant en el decurs del temps, la successió d'status que esdevé amb una freqüència suficient com per a ésser regulada socialment, és designada amb el nom de seqüència d'status (status-sequence), com en el cas, per exemple, dels status que ocupa successivament un estudiant de medicina, intern, resident i metge establert. En el mateix sentit podem observar seqüències de camps d'status i camps de rols"*⁴².

Doncs bé, aquestes seqüències de camps de rols i d'status, que moltes vegades impliquen desplaçaments espacials i canvis d'ambient, són també condicionants estructurals de la privacitat. En la mesura en què les seqüències de rols d'una societat suposen una reducció de la visibilitat temporal dels individus, augmentarà el grau de privacitat teòricament permisible en aquesta societat. Recordem que quan Goffman parlava de la segregació d'auditoris, deia que tothom procurava excloure del públic aquelles persones davant de les quals en el passat havia representat interpretacions incongruents amb la que té lloc en aquell moment. I afegia: *"Les persones que han passat per un fort procés de mobilitat ascendent o descendent ho saben fer molt bé, tenint cura en marxar del seu lloc d'origen"*⁴³.

Així, no solament la segregació s'escenaris, com vèiem abans, sinó també la segregació d'auditoris,

proporciona una nova base a l'assentament de la privacitat en la nostra societat.

En tot aquest capítol he parlat de possibilitat estructural de la privacitat, qualificant-la a vegades de teòricament possible. En efecte, l'estructuració de la societat industrial moderna permet, en principi, el sorgiment del sentiment i de la relació privades, però no el determina mecànicament. Per a esbrinar la segona dimensió que complementa aquesta possibilitat estructural, caldrà endinsar-se en una sèrie de trets culturals, alguns d'ells sens dubte així mateix estructuralment condicionats, propis de la societat occidental. Aquesta serà la tasca que deixarem per al capítol següent.

NOTES AL CAPÍTOL 4.

1. Per exemple, Westin (1967) passa revista a tots els estudis etològics que s'han fet sobre la privacitat en el món animal i les investigacions antropològiques sobre les "regles d'evitació" i la "distància social".
2. Arendt (1974), citat per Lukes (1975), 78.
3. Lukes (1975), 78-79.
4. Ibídem, 80-83.
5. Halmos (1952), 122.
6. Ibídem, 122.
7. Schwartz (1968), 744.
8. Ibídem, 741.
9. Ibídem, 742.
10. Ibídem, 743.
11. Ibídem, 744.
12. Dore (1978), 66.
13. Coser (1976), 216-217.
14. Ibídem, 218. Els subratllats dels textos corresponents a aquesta nota i a l'anterior, són meus.
15. Shils (1970), 74; Westin (1967), 7.
16. Durkheim (1967), 244.
17. Lenski (1976), 136.
18. Redfield (1980), 295.
19. Barral (1980), 15.
20. Miguel (1974), 105.
21. Simmel (1973), 87-88.
22. Wirth (1938), 8.
23. És interessant de confrontar aquesta afirmació de Wirth amb la idea que ja expressaren dos pensadors del segle XIX. Com diu Bonald (1864), 239: "L'agricultura, que dispersa els homes en el camp, els uneix sense aproximar-los; i el comerç, que els amuntega en les ciutats, els aproxima sense unir-los". Tönnies (1979), 67, formula també un pensament semblant: "En la comunidad [los individuos] permanecen unidos, a pesar de todos los factores que tienden a separarlos, mientras que en la Gesellschaft permanecen esencialmente separados, a pesar de todos los factores tendentes a su unificación".

24. Wirth (1938), 16.
25. Sennett (1978), 54 i 63-65.
26. Goffman (1979).
27. Sennet (1978), 65.
28. Ibídem, 54.
29. Ja que acabo de parlar de la impersonalitat de les relacions privades, i que més endavant em referiré al grau de personalitat o d'impersonalitat de les relacions, potser convindria aclarir des d'ara el sentit que dono a aquests termes. D'acord amb Corbin (1978 b), 11: "*Bàsicament una relació personal és una relació estructurada principalment per l'experiència personal que dos individus tenen l'un de l'altre més que no pas, per exemple, per les posicions o status socials que els dos individus ocupen*". I, més endavant (p. 13), Corbin afegeix: "*Les relacions personals són més 'obertes' que les impersonals en el sentit que l'experiència que els individus tenen dels altres augmenta i canvia a mesura que transcorre el temps, però l'experiència segueix estructurant, afaiçonant i limitant el que succeeix entre dues persones. En altres paraules, l'experiència passada i les expectatives futures que els individus particulars tenen l'un de l'altre, poden constrènyer la seva conducta d'una manera tan forta com les nocions que hom té sobre l'status*".
30. Vegeu la nota anterior.
31. Gluckman (1962), 35.
32. Ibídem, 36.
33. Ibídem, 38.
34. Ibídem 43.
35. Sobretot a Merton (1970 a) i Merton (1970 b), 337 i ss.
36. Merton (1970 a), 249-250.
37. Ibídem, 245. Com el lector haurà pogut apreciar, en aquesta citació em permeto la llibertat d'introduir el neologisme rolar (per analogia amb els adjectius derivats de pol i sol) per a fer referència a les relacions que deriven de l'ocupació d'un status i del rol que hi està associat (*role-relationships*).
38. Ibídem, 251.
39. Ibídem, 250.
40. Ibídem, 250.
41. Coser (1961), 39.
42. Merton (1973), 210.
43. Goffman (1978), 138.

L' ESTRUCTURA
SOCIAL DE LA PRIVACITAT
II: ELS FACTORS CULTURALS

Fins ara, en aquest intent d'esbossar una teoria que expliqués la gènesi de la privacitat, he estat passant revista a dos blocs de factors, relacionats amb la urbanització i la divisió del treball, la progressió de les quals ha estat ininterrompuda sota la dinàmica del capitalisme i de la societat industrial en general. No sabem encara si assistirem al retorn d'un urbanisme basat en una concepció de la ciutat com a un agregat de dimensions més "humanes" -tendència que es dibuixa en alguns països d'Occident en contraposició amb l'expansió caòtica de les ciutats del Tercer Món a causa del creixement demogràfic i de l'èxode rural-, però en tot cas la base de l'anonimat i la privacitat queda ben establerta. Pel que fa a la divisió del treball, val a dir que tot fa pensar en el seu avenç sense treva -sobretot en el sector de serveis- si més no sota les condicions imperants del model de societat en què vivim.

Els factors l'estudi dels quals inicio en aquest capítol són de tractament més difícil. Mentre que en el cas dels factors ecològics de la industrialització dèiem que aquests eren pressupòsits de la relació privada de la qual constituïen el suport sense que per això determinessin automàticament la seva aparició, amb la introversió i l'extraversió d'interessos -objecte del present capítol- estem aproximant-nos al mateix nucli de la privacitat. Així, l'estatut epistemològic que aquests factors ocupen en la meua teoria és diferent que el de les condicions anteriors. És diferent també en el sentit que

els factors del capítol precedent, en ésser d'ordre estructural i acompanyar llur progressió i afermament el mateix desenvolupament de la societat capitalista occidental, a partir d'un cert estadi del procés d'urbanització i d'industrialització, la base infraestructural de la relació privada quedava garantida i això ens dispensava de fer referència a llur història. Els factors que començaré a examinar dins d'una estona, en canvi, són d'índole més cultural i ideològica, encara que inevitablement siguin condicionats per les condicions estructurals prevalents. Em sembla que, en aquest cas, és molt més imperatiu de fer obligada referència al moment històric en què les idees o els conceptes sorgiren, i a les vicissituds per les quals passaren en el temps. Altrament jo mateix podria ésser acusat del retret d'a-historicitat que imputo a certs autors en el capítol 2. Això no vol dir, cosa que també vaig deixar ben clara a la part de la tesi dedicada a la metodologia, que aquest capítol esdevingui una crònica de la naixença i desenvolupament del sentiment privat. Una teoria exigeix sempre un cert distanciament de la realitat, sigui històrica o social, per la via de l'abstracció, perquè altrament no seria teoria, sinó narració o descripció. La vella polèmica encetada per Windelband sobre les ciències nomotètiques i ideogràfiques és avui totalment superada i ningú no creu en la possibilitat i la legitimitat d'una "ciència" ideogràfica.

Fetes aquestes precisions preliminars, el lector permetrà que faci un breu resum de l'argument del present capítol. El naixement de la privacitat acompanya el procés de tancament de la llar sobre si mateixa, que jo anomeno d'introversió d'interessos. Als inicis de la

Revolució Industrial els individus de les classes dominants començaren a valorar positivament la família i la domesticitat, i s'hi reclogueren probablement com a defensa contra l'ordre caòtic que imposava el capitalisme. Aquest isolament de la família de la resta de la societat obeïa també al desenvolupament de certs valors -l'origen dels quals corre paral·lel al de l'individualisme occidental- com l'amor romàntic i el descobriment del nen. Tot aquest síndrome configura el que hom ha anomenat la família nuclear, la definició de la qual sols en termes de grandària i composició és manifestament insuficient. Així, podem dir que el sentiment de privacitat, almenys en un cert sentit, és generat pel sentit de domesticitat que acompanya la implantació i la consolidació de la família nuclear com a ideal en el món occidental.

D'altra banda, paral·lelament al procés de la nuclearització que acabo de descriure, es perfila un procés invers, que contribueix igualment a l'emergència de la privacitat en reforçar el sentit de domesticitat. Com a conseqüència del procés d'urbanització i del de l'erosió de la comunitat local, examinats en el capítol anterior, sorgeix el valor del cosmopolitisme en oposició al localisme de societats anteriors. El cosmopolita no és solament aquell individu que es mou còmodament entre estranys, sinó també aquell els interessos del qual ultrapassen els límits de la comunitat local i s'inscriuen en un marc molt més ample: el nacional i, fins i tot, l'internacional. La xafarderia, d'aquesta manera, no desapareix, sinó que amplia el seu àmbit en detriment dels interessos més propers i immediats. Així, per força haurem de fer referència al desenvolupament dels mitjans de co-

municació de massa, responsables en gran part d'aquest procés, que han vingut a suplir en la societat moderna algunes de les funcions de la xafarderia en la tradicional. Aquest procés l'anomenarem, per pura convenció, d'extraversió d'interessos fora de la comunitat.

La confluència d'ambdós processos -la introversió i l'extraversió d'interessos- explica, al meu entendre, l'aparició de la relació privada en la societat moderna. Però potser ja és hora que comenci a fer distincions i a emprar l'aparell conceptual que vaig desenvolupar en el capítol 3. Segons els termes de la definició que oferia, "la privacitat és una relació buida entre dos *individus o grups...*". Fins ara no he distingit si quan parlàvem de privacitat ens referíem a subjectes individuals o col·lectius, però ja que encetem el tema de la família nuclear, arribat és el moment de fer-ho. En referir-nos a la privacitat, hom pot estar pensant en el subjecte individual com ego o subjecte positiu de la relació o, al contrari, és possible de concebre la llar com a subjecte col·lectiu positiu de la relació privada. Aquests dos tipus de relació són, en la meua opinió, complementaris i se superposen. Com més desenvolupat estigui el sentit de la privacitat a nivell personal *vis-à-vis* de la majoria d'individus externs a la llar, més fort serà aquest mateix sentit de privacitat de la llar com a grup enfront de les altres llars i individus.

Si la privacitat com a relació individual rep la seva saba de dos valors prominents de la civilització occidental com són l'individualisme i la llibertat negativa, la relació privada familiar es fonamenta en la família nuclear com a ideal, una altra de les pedres

angulars del món occidental. És evident que els factors que estudiàrem en el capítol anterior expliquen més aviat la relació privada individual -o, millor dir, constitueixen el suport en el qual aquesta recolza. Els factors explicatius d'introversió i extraversió d'interessos, en canvi, estan relacionats en més gran mesura amb la privacitat com a relació col·lectiva l'ego positiu de la qual és el grup familiar. Nogensmenys, aquell que cregui que aquests dos aspectes de la privacitat constitueixen dues realitats diferents des del punt de vista conceptual i fenomenològic, va ben errat. La veritat és que un no s'explica sense l'altre i que el sentiment privat en el pla individual beu precisament la deu que brolla del síndrom de la família nuclear. En efecte, com veurem més endavant, un dels components centrals de l'individualisme és l'amor romàntic, el sentit exclusiu de parella, en contraposició amb l'*esprit de corps* clànic característic de les societats basades en la força dels lligams de parentiu.

La introversió d'interessos dins la llar.

Una de les condicions perquè neixin els valors que donin lloc a la relació privada és el tancament de la llar i la concentració dels interessos bàsics de llurs membres dins ella. En la Introducció a un estudi recent sobre la família a l'*Ancien Régime*, un autor ha pogut afirmar:

"Com pot, doncs, un historiador atent als conflictes polítics del seu temps desinteressar-se de la 'vida privada' dels nostres avantpassats?"

Amb molta més raó si tenim en compte que la distinció entre el privat i el públic, fonamental en les nostres societats liberals, és poc pertinent per a l'anàlisi de les societats monàrquiques. La institució familiar tenia en aquestes societats caràcter d'institució pública i les relacions de parentiu servien de model per a les relacions socials i polítiques"¹.

Aquesta afirmació, referida a les societats monàrquiques absolutistes, es podria predicar perfectament de totes les societats tradicionals. En aqueixes societats, les relacions de parentiu constitueixen la trama de la vida social i, en conseqüència, la seva importància és molt més prominent que en les nostres societats. No és, com alguns creuen, que el grup que constitueix la família nuclear i les relacions que li donen vida no tinguin existència en les societats tradicionals. Els vincles entre marit i muller i entre pares i fills existeixen en totes les societats. El que passa és que en les societats tradicionals a voltes la família nuclear no hi existeix com a unitat residencial i, quan hi existeix, les lleialtats de llinatge predominen sobre les conjugals. Altrament dit, pot ésser perfectament que en una societat de caçadors hom hi constati la presència física de llars familiars, però això no vol dir que la família nuclear constitueixi un ideal que inspire altres valors i normes. En aquest sentit, els estudis de Peter Laslett en els quals demostra de forma conclouent que en els països de l'Europa nordoccidental la forma preponderant d'organització familiar abans de la Revolució Industrial era la llar nuclear, no ens diuen gaire o potser res sobre el context social en què s'inserien aquests grups i quins eren els valors familiars que presidien l'actuació dels seus membres².

En certa manera, la història del progrés de la divisió del treball corre paral·lela al procés de l'afluïxament dels lligams de parentiu. Engels fou el primer en constatar aquesta important llei de l'evolució social:

"Les institucions socials sota les quals els homes d'una època històrica i d'un país determinat viuen estan condicionades pels dos tipus de producció: per l'estadi del desenvolupament del treball, d'una banda, i de la família, de l'altra. Com menys està desenvolupat el treball i com més limitat és el volum de la producció i, en conseqüència, la riquesa de la societat, amb més gran força l'ordre social està dominat pels vincles de consanguinitat. (...) Apareix una nova societat, constituïda en Estat, les unitats inferiors de la qual ja no són grups basats en els vincles de consanguinitat sinó grups territorials, una societat en què el sistema familiar és dominat enterament pel sistema de propietat (...)"³.

Paradoxalment, el teòric que desenvoluparia de forma plena el sentit i les implicacions d'aquesta proposició gairebé setanta-cinc anys més tard, fou un personatge que moltes vegades és considerat com la mateixa encarnació de l'antítesi del marxisme. Cap als anys cinquanta, Parsons, en el seu esforç gegantí de bastir una teoria de l'acció social, i ja començat a interessar per la revifalla de la teoria evolucionista, formulà les seves teories sobre la família⁴. Les teories de Parsons se situen dins la línia de les teories funcionalistes de la modernització. A mesura que evolucionen les societats, sofreixen un procés de diferenciació estructural. En el transcurs d'aquest procés, la institució familiar esdevé cada cop més diferenciada i aconpleix funcions més especialitzades.

Però encara que la família perdi funcions en detriment de l'Estat -funcions educatives, d'"assistència social", etc.- no resta sense funcions. Les dues funcions bàsiques que té encara encomanades són la socialització dels nens i el suport emocional dels membres adults de la societat. Aquesta pèrdua parcial de funcions i aquesta assumpció de funcions més especialitzades fan que la família esdevingui més independent de la resta de la societat. La llar queda separada del lloc de treball, amb què es produeix un isolament relatiu de la família nuclear.

Els crítics de Parsons han observat que en la societat industrial no és cert que la família industrial estigui aïllada, com ho prova la interacció constant, l'ajut i l'assistència entre els parents propers que els estudis empírics revelen. Crec que la resposta de Parsons és força encertada, ja que no es tracta de negar les relacions d'intercanvi entre parents sinó d'afirmar la força ideal que la família nuclear té en la nostra societat.

En paraules del propi Parsons:

"En general, tanmateix, a mesura que els nostres elements de població s'allunyen cada cop més d'ambients camperols o semblants, aquests elements extensos de parentiu no formen unitats del sistema social fermament estructurades. No són unitats econòmiques o residencials -ni en el sentit d'unitats de consum i encara menys del d'unitats de producció- ni són 'grups corporatius' en el sentit en què ho han estat en tantes societats clans i llinatges. Hi trobem sobretot dos trets significatius en llurs relacions amb la família nuclear. En primer lloc, en el manteniment de les relacions corrents,

encara que sembla haver-hi una clara prioritat dels membres de les famílies d'orientació d'ambdós esposos (...) existeix una pronunciada qualitat optativa del sistema d'expectatives (...) [En segon lloc], els parents extensos, especialment els membres de la família d'orientació, però no solament ells, serveixen com una 'reserva' d'expectatives de solidaritat i bona disposició de posar-les en pràctica que poden mobilitzar-se en cas de necessitat"⁵.

Smelser ha tractat d'aplicar la teoria de Parsons de la diferenciació estructural a l'estudi de l'estructura industrial i de l'economia familiar de la classe obrera en la indústria del cotó al comtat de Lancashire (Anglaterra) entre 1770 i 1850⁶. Per a Smelser, un estat de tensió pot iniciar una sèrie d'adaptacions que provoquen la diferenciació de les unitats socials en noves unitats, el funcionament de les quals és més adaptat a les noves condicions. Smelser il·lustra aquestes transformacions mostrant les conseqüències de les innovacions tecnològiques en la indústria de filats i en el creixement fabril per a la separació de la família i del treball, i del control i vigilància dels nens des del lloc de treball.

La teoria de Parsons-Smelser de la diferenciació estructural té rellevància per a l'estudi de la privacitat perquè il·lumina el procés pel qual s'ha produït la separació entre la llar i el lloc de treball, d'una banda, i perquè mostra igualment com la família nuclear, a la societat industrial, en especialitzar-se en les funcions de socialització i d'estabilització de la personalitat dels adults, s'aïlla de la resta de la societat i, en particular, de la xarxa de parents.

Quines són les causes i les conseqüències d'aquest aïllament? Crec que cal atribuir les causes de l'isolament de la família nuclear al que normalment es consideren els "mals" del capitalisme i la industrialització. ¿Com és que en un moment determinat de la història els homes començaren a valorar les relacions familiars i a tancar-se dins la llar? El capitalisme, en institucionalitzar el canvi social, amb les seves crisis i transformacions internes constants, fa que els individus, començant pels mateixos burgesos, cerquin en la llar un indret on trobar-se segurs i a recer. Davant l'agressivitat i l'hostilitat del món exterior, l'home necessita un refugi on protegir-se. Si en les relacions dels membres de la família amb el món exterior aquest és viscut com a hostil, és perquè, com hem mostrat en el capítol anterior, en la societat industrial els tractes són impersonals. El que, per una part, pot ésser considerat com una virtut, en la mesura en què l'anonimat i la indiferència permeten l'alliberament de la rigidesa de les estrictes normes comunitàries, per altra part, pot esdevenir un jou i una servitud en fragmentar-se la personalitat de l'individu en innumbrables facetes en les seves relacions amb els altres i no ésser valorat globalment. En el vincle típic del món industrial -la relació instrumental- hi trobem a la vegada el germen de la possibilitat de la privacitat i l'embrió de la seva causació: l'home, en ésser tractat més com a mitjà que com a fi, necessita arrecerar-se en una balma en què sigui avaluat i apreciat en el seu conjunt, no en cada un de la multiplicitat de segments en què esclata la seva personalitat com a conseqüència de la divisió del treball. Aquesta valoració global, a més, té un caràcter moral en

lloc de tècnic, que és l'únic aplicable a la relació instrumental segmentària.

Tot això no vol dir que no existeixi competitivitat en la *Gemeinschaft*, de la mateixa manera que en aquesta les relacions no sempre són harmòniques. Igualment el món exterior a la família nuclear en la societat industrial pot ésser molt "dur" objectivament, molt més dur que la societat tradicional. Però aquesta duresa hi és mitigada per la mateixa limitació d'horitzons i, sobretot, per la inserció de l'individu dins una *Gemeinschaft* extensa, sigui aquesta el clan, el llinatge, la tribu o la comunitat local. En la societat moderna, en canvi, la família nuclear esdevé una institució especialitzada precisament en les relacions *gemeinschaftliche*, davant la reculada de la comunitat local, arran del procés de diferenciació estructural.

Mentre que en la societat tradicional hom pot dir, a grans trets, que existeix una dispersió afectiva, la societat capitalista moderna es caracteritza per una concentració afectiva. En les societats primitives i pre-industrials, els individus parteixen les seves lleialtats emocionals entre instàncies diverses, sobretot parents, situades fora de la família nuclear, amb què els lligams d'afectivitat conjugal en constitueixen només una petita part. En canvi, en la societat moderna, i amb l'excepció dels amics íntims que solen ésser pocs en nombre, el pes de les lleialtats emocionals cau dins de la família nuclear i bàsicament aquestes es concreten en la relació conjugal i paterno-filial. (Més endavant veurem que en la societat industrial sorgeix una nova lleialtat: el nacionalisme; però que aquesta no és d'índole

afectiva sinó emocional, altrament dit, no recolza en una relació d'interacció cara a cara).

Potser ha estat Bott qui ha explicitat millor les causes de la concentració afectiva amb la seva teoria de les xarxes⁷. Bé que la teoria de Bott pretengui explicar les causes del que ella anomena el grau de segregació dels rols conjugals partint de la inserció de la parella en el context ambiental, crec que és pertinent perquè aclareix quines poden ésser les forces que impel·leixen cap a la concentració afectiva en la societat industrial. Bott formula la seva hipòtesi de la manera següent:

*"El grau de segregació de la relació rolar de l'home i la dona varia directament en funció de la connexitat de la xarxa social de la família"*⁸.

Així, com més connexa esdevé la xarxa, o sia, com més es coneixen i tracten entre ells els membres de la xarxa amb independència de llurs relacions a través de l'ego (que en aquest cas és la parella conjugal) més probabilitat hi ha que els rols del marit i la muller siguin "tradicionals". I, al contrari, com més inconnexa sigui la xarxa, altrament dit, com més independents entre si siguin els membres de la xarxa de la parella, els rols dels dos membres d'aquesta més "moderns" seran.

Segons Bott, això succeeix perquè "quan la xarxa de la persona es connexa, llurs membres tendeixen a assolir un consens sobre les normes i a exercir una pressió informal constant entre ells per tal que assenteixin a aquestes normes, que es mantinguin en contacte mutu i que, en cas de necessitat, s'ajudin"⁹.

Si tant el marit com la muller quan es casen tenen xarxes connexes, el matrimoni quedarà superposat sobre aquestes relacions ja existents i ambdós esposos seran reclamats a participar en activitats amb individus situats fora de llur pròpia família elemental de procreació. Com que cadascú obtindrà una certa satisfacció emocional d'aquestes relacions externes, en conseqüència, exigirà menys del cònjuge. La separació rígida de rols conjugals serà possible perquè cada cònjuge podrà obtenir ajut de gent aliens a la parella. Però, en canvi:

"Quan la majoria de les persones que algú coneix no interactuen entre si, això és, quan la seva xarxa és laxa, és més probable que es desenvolupi una major variació de normes en la xarxa, per la qual cosa el control social i l'assistència mútua seran més fragmentats i menys constants. Si tant el marit com la muller es casen amb aquest tipus de xarxes o si les condicions són tals que llurs xarxes esdevenen inconnexes després del matrimoni, caldrà que cerquin l'un en l'altre algunes de les satisfaccions emocionals i ajut en les tasques familiars que les parelles amb xarxes connexes poden obtenir de gent de fora. L'organització conjunta esdevé llavors més necessària per a l'èxit de la família com a empresa"¹⁰.

Aquesta és la família típica de classe mitjana d'un medi urbà on és possible que la gent no es coneguin i on per força els parents i amics viuen esparsos per tota la geografia urbana. A diferència de la família ubicada en un medi tradicional -en un poble, en un barri obrer amb poca mobilitat social- on preval la segregació de rols no solament dins la família de procrea-

ció, sinó en tota la comunitat (els homes solen desplegar la major part de llurs activitats amb homes i les dones amb dones) i on la relació de parella pròpiament dita no existeix, els membres de la parella moderna per força han de concentrar-se en llur relació amb què els rols tendeixen a esdevenir més igualitaris i les relacions emocionals més fortes.

Les conseqüències de l'aïllament relatiu de la família nuclear són òbvies: la concentració afectiva o, com l'he anomenada jo, la introversió d'interessos dins la llar. Ara bé: jo no he dit que la família sigui en la societat industrial aquest refugi que tothom cerca ni que la relació absorbent de parella sigui en molts casos realment satisfactòria. Només he volgut assenyalar que certes forces o tendències de la nostra societat fan que hom tracti de buscar desesperadament en la família nuclear les satisfaccions emocionals que li són negades en d'altres àmbits de la vida social -a vegades en va-. Car la mateixa compulsió que impel·leix la gent a encofrar-se dins la família pot ésser fatal. L'home pot ésser llavors víctima de la percaça inútil de la relació íntima, dimensió que, com hem vist, Sennett ha explorat en profunditat. Aquest és el drama de la família moderna.

Fins ara he examinat diverses teories que tracten d'explicar com és que en la societat moderna existeix un replegament de la família sobre si mateixa. De fet, la teoria de la diferenciació estructural, la de la família-refugi, la de la segregació de rols en funció de la connexitat de la xarxa, i la de la concentració/dispersió afectiva, ajuden a comprendre com certs factors d'índole estructural contribueixen a aquest tan-

cament. Però potser seria bo, per a acabar de completar el quadre, de mostrar quins són els valors específics integrants del que jo anomeno el síndrome de la família nuclear i estudiar les circumstàncies històriques en què sorgiren. En la meua opinió, els components d'aquest síndrome són bàsicament dos: l'amor romàntic i el naixement del sentiment paternal i maternal. Aquests dos components complementen aquest vast procés de retracció de la comunitat que acabem d'estudiar i que un autor ha anomenat la "domesticitat". En paraules de Shorter:

"En el curs de la modernització, les famílies decideixen de replegar-se de llur intensa participació en la vida de la comunitat circumdant, bo i pagant el preu apropiat (prou de festes comunitàries i companyia), de la mateixa manera que també calgué pagar preus en les altres dues categories del sentiment [l'amor romàntic i l'amor maternal]. El sentiment de la llar significa el triomf de la privacitat i la intimitat sobre l'immisciment tradicional en les vides dels altres. Reclosos darrera els finestrons tancats per als d'enfora, els membres de la família filen al voltant d'ells mateixos aquesta teranyina de sentiment a què els francesos al·ludeixen amb l'expressió de chacun chez soi i que nosaltres anomenarem la 'domesticitat'"¹¹.

El primer dels elements del síndrome de la família nuclear és l'amor romàntic¹². Denis de Rougement situa l'origen del mite de l'amor romàntic en la llegenda de Tristany i Iseu¹³. En tot cas, la idea d'amor romàntic es desenvolupa sobretot en les corts europees dels segles XI i XII on es reunien els nobles i trobadors per a cantar l'amor a llurs dames.

Rougement, amb gran encert, identifica l'amor romàntic com un dels valors cabdals d'Occident. El fet que l'amor romàntic constitueix una de les pedres angulars de la mentalitat occidental no vol dir que l'amor-passió no existeixi en d'altres societats. Goode, en un article sobre les repercussions que l'amor té en l'estructura social, distingeix entre pauta amorosa i complex de l'amor romàntic¹⁴. Segons Goode cal abandonar la dicotomia entre "amor romàntic/no amor romàntic" a favor d'un *continuum* en un pol del qual es trobarien aquelles societats en què una forta atracció amorosa seria considerada aberrant o ridícula i en l'altre aquelles societats en què casar-se sense estar enamorat és lleument reprovable o vergonyós. La pauta amorosa se situaria al centre del *continuum* i es donaria en les moltes societats en què l'amor és un preludi permès i esperat al matrimoni i un element corrent del prometatge. En canvi, el complex de l'amor romàntic, situat al pol d'alta institucionalització de l'amor, es troba només en escasses societats¹⁵. Per a Goode, aquest complex (situat en un dels pols del *continuum*), inclou, a més dels elements de la pauta amorosa, una prescripció ideològica en el sentit que l'enamorament constitueix un requisit molt desitjable per al prometatge i el matrimoni. En aquestes cultures, l'amor es troba fortament institucionalitzat.

Entès d'aquesta forma el concepte d'amor romàntic, queda notablement aclarit. Quan es parla de l'amor romàntic a Occident, no es tracta d'afirmar que els occidentals visquin com a herois de novel·la i que per a ells el romanç amorós sigui la norma de vida, sinó que repugna a la seva consciència qualsevol interferència social en l'elecció de parella -per part de pares i altres

parents-, que els aspectes patrimonials passen a segon pla, que els matrimonis arranjats cada dia són més inconcebibles i que, per últim, un matrimoni sense amor és considerat exòtic o, si més no, aberrant. Una altra qüestió totalment diferent és que el factor classe i el factor cultural comptin molt en l'elecció de la parella. Però els pares normalment no posen el veto a cap possible enllaç que es contregui amb una persona que formi part del grup d'*status* apropiat.

Shorter aporta més precisions al concepte d'amor romàntic. En les seves pròpies paraules:

"Definiré l'amor romàntic com la capacitat d'espontaneïtat i empatia en una relació eròtica. L'espontaneïtat és important perquè representa el rebuig de les formes tradicionals, imposades per la comunitat sobre els afers interpersonals. Per a la parella, el romanç és un vehicle d'autoexploració i autodesenvolupament. (...) Que diferent és això del comportament de la parella a l'Antic Règim, quan (...) el costum escrivia el diàleg, i la parella seguia formes que un guió immemorial havia imposat des de temps que es diluïa en el recordi

L'empatia, la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre, compta perquè representa la dissolució dels rols sexuals. Les expressions com la 'simpatia', la 'comprensió', la 'comunicació', imatges de fondre's l'un en altre (...) pertanyen al domini de l'empatia"¹⁶.

Com fou possible històricament l'adveniment de l'amor romàntic? Braun, en un estudi ja clàssic sobre la industrialització en la regió de Zurich al segle XVIII, indica com amb l'expansió de la indústria de *putting-out*

començaren a contreure's matrimonis que, abans, sense el suport econòmic de la terra, haurien estat impossibles¹⁷. Amb anterioritat a la proliferació de la *cottage industry* calia esperar la mort del pare i l'heretatge d'un tros de terra suficient per tal de poder fundar una llar. Encara que la manufactura casolana fos una ocupació subsidiària per a molts pagesos, constituïa el fonament i condició dels seus matrimonis, ja que llur supervivència hauria estat impossible amb unes terres fraccionàries. A més, aquests matrimonis tenien lloc més aviat, ja que els contraents no necessitaven esperar el dot o l'herència. Com a conseqüència, neix una nova actitud davant el matrimoni. Uns capítols matrimonials ja no constitueixen un tractat que determini el fat d'una comunitat humana i econòmica fins a l'últim detall. Els factors personals cobren més de relleu, i el matrimoni queda envoltat en una aura més íntima. Com observa Braun:

*"La indústria de putting-out forní als nois i a les noies els requisits materials del matrimoni, i aquesta possibilitat eliminà tot dubte o temor que els joves poguessin tenir sobre llur profundització en l'estimació mútua. Amb la desaparició de l'obstacle que suposaven les consideracions materials, era possible rendir-se a l'atractiu de l'altre sexe"*¹⁸.

Shorter estaria d'acord amb l'opinió expressada per Braun, puix que afirma que l'avantguarda de la revolució sexual foren els proletaris del segle XVIII, els primers que es varen veure atrapats en l'economia de mercat. En quin sentit el capitalisme contribueix a la revolució del sentiment als inicis de l'Era Industrial? Si a partir de 1750 es produí un important ascens en la

taxa d'il·legitimitat i de la natalitat de fills concebuts abans del matrimoni, fou perquè a partir d'aquesta data augmentà considerablement la participació dels joves, especialment de les dones, en el mercat lliure de treball. Segons Shorter, "per als joves de l'Europa de finals del segle XVIII, el desig sexual i emocional d'èsser lliures, procedí del mercat capitalista"¹⁹. Aquest desig d'èsser lliures, en el domini de les relacions home-dona, s'expressa com a amor romàntic.

L'amor romàntic és, però, només una sola de les cares de la medalla de la família nuclear. Perquè es doni el sentiment de domesticitat cal encara un nou element que atregui els pares cap a la llar. Però, si com hem vist, l'amor romàntic sorgí entre els joves proletaris que, deslligats de les traves comunitàries, foren capaços d'experimentar sexualment gràcies a l'autonomia que els conferia el mercat de treball, fou en la classe burgesa on es desenvolupà el sentiment diferent, però paral·lel, de l'amor maternal. Seria la confluència dels dos sentiments -l'amor romàntic i l'amor maternal- la que a la fi produiria la família nuclear tal com la coneixem avui.

Qui s'adonà primerament que era possible de fer una història de la infància i que les categories d'edat eren històricament i social condicionades, fou Philippe Ariès. En la seva obra mestra sobre la infància i la vida familiar sota l'Antic Règim²⁰, mostra com la idea del nen és una noció enterament moderna. En la societat medieval la idea de la infància no existia. Cal prendre aquesta afirmació en el sentit que a l'Edat Mitjana no hi havia una diferenciació clara entre nens i adults. Els infants, sense solució de continuïtat, i sense pas-

sar per l'etapa de la infància, participaven plenament en tota mena d'activitats dels adults i s'incorporaven a la vida social a mesura que les seves forces els ho permetien. A partir del segle XVII els nens -almenys els pertanyents a les classes altes- comencen a ésser segregats a base d'ésser vestits de manera diferent dels adults. Igualment, hom crea jocs i passatemps propis de la infància, que així es diferencia de la resta de la societat. En les noves condicions modernes, el nen ha d'ésser separat, posat a part i protegit d'influències nefastes, sobretot insinuacions de tipus sexual. Paral·lelament a aquests nous fenòmens, es crea l'escola com a institució especialitzada per a l'educació de la infància. Amb el desenvolupament de l'escolarització i els avenços del capitalisme, aquest nou tracte que rep el nen, al principi reservat a les classes altes, s'estén progressivament a la resta de la societat.

La família moderna comença a estar centrada en el nen, que així adquireix una importància abans insospitada. Shorter cita el desenvolupament de l'amor maternal com un dels elements més importants en la "formació de la 'domesticitat' -aqueixa xarxa de privacitat i intimitat que encercla la totalitat de la família"²¹. En la relació entre la mare i el nadó intervé l'amor maternal en el sentit d'espontaneïtat i empatia que hem vist aplicat a l'amor romàntic.

La indiferència tradicional envers els nadons, en tots els segments de les classes populars i en tota mena de comunitats, és substituïda per un interès creixent. A partir de la segona meitat del segle XIX comença a declinar a França el nombre de nens abandonats per cada cent infants nascuts, i al mateix temps hom consta-

ta un ascens del nombre de nens legitimats per cada cent infants il·legítims. Hom pot argüir que l'alta proporció d'expòsits existent en la societat pre-industrial i dels inicis de la industrialització era fruit de les dures condicions econòmiques de l'època. En efecte, hom pot observar una correlació entre les pujades dels preus i l'augment de l'edat dels nens abandonats. Però la veritat és que les classes altes tractaven també els nadons amb indiferència. Tanmateix, després de 1800 assistim a un important descens de la pràctica d'enviar els nadons a dides residents al camp, una constant de la història social europea fins aquesta data. Naturalment, no tothom podia permetre's el luxe de donar un infant a dida. Només les classes altes i la burgesia naixent ho podien fer perquè les nodrisses eren cares; però, en tot cas, això revela que en aquestes classes la maternitat era impopular i considerada una càrrega.

Cap a la mateixa època, les mares de la burgesia comencen a prendre un interès personal en el benestar dels seus fills i comencen a alletar els nadons i a tenir-ne cura.

Per què aquests canvis? Alguns han volgut explicar la manca d'amor maternal de les mares tradicionals a causa de l'alta mortalitat infantil de l'època. En opinió de Shorter, no obstant, aquesta explicació és insuficient perquè precisament aquesta indiferència afectiva era en part responsable d'aquesta elevada mortalitat infantil. D'altra banda, però, l'augment de la prosperitat material de què beneficiaren les classes altes en les primeres fases del capitalisme permeté la millora en la cura dels nens per part de les mares, quan aques-

tes es veieren lliures de les traves que imposava el món implacable de l'economia tradicional de subsistència. El capitalisme també actuà en un altre sentit. Amb l'adveniment de les relacions capitalistes de producció i del mercat lliure, començà el lent procés de desintegració de la comunitat que cada cop era més incapaç de retenir les lleialtats dels individus, els quals es reclogueren en la llar com a conseqüència de l'estrebada produïda pels nous valors de l'individualisme i l'autogratisficació, inculcats pel capitalisme. Com observa Shorter:

*"Existeix una relació recíproca entre l'anhel de privacitat de la família i la insistència en la vigilància per part de la comunitat. Així com el capitalisme accelerà el primer a base d'apressar l'egoisme, disminuï la segona, igualment a base de tallar la trama dels llaços de la comunitat"*²².

L'explicació de Shorter que he anat espigolant al llarg d'aquest capítol, em sembla notòriament insuficient, sobretot pel que fa a la part referent a l'amor maternal. Shorter no acaba d'explicar-nos gaire bé per què en un moment donat les mares comencen a interessar-se directament en la cura dels fills. L'augment de la prosperitat material conjuminada amb l'adquisició de nous valors no acaba d'ésser totalment convincent, pel fet que les mares de la noblesa de l'Edat Mitjana, exemptes de problemes econòmics, no desenvoluparen aquesta concentració afectiva en els fills. Al meu entendre, l'explicació ha d'incorporar diversos factors.

La dona burgesa que es queda a casa, ja que l'empresa familiar no requereix els seus serveis, en contrast amb la dona camperola, aclaparada de feina i

que no té temps per a dedicar als fills, però que ocupa un lloc important en el procés productiu, desenvolupa un sentiment d'alienació social i econòmica. Aquesta alienació és producte de la minva de la seva participació en el procés econòmic de producció. Com a conseqüència, la dona burgesa, confinada a la llar i isolada de la societat, tracta de compensar aquest sentiment d'aïllament a base de concentrar-se en la maternitat i la cura dels fills. A la seva vegada, tot i la mitificació que la societat burgesa fa de la maternitat, aquesta concentració, en suposar un tancament de la dona a la llar, en lloc de compensar la seva alienació, no fa més que accentuar-la, amb la qual cosa es produeix un cercle viciós. Ara bé: el que passa és que, en la societat burgesa emergent en què la comunitat s'ha començat a dissoldre, la mare es l'única que pot donar afecte als fills, ja que aquests es veuen privats de les diverses lleialtats afectives, abans disperses per tota la comunitat. Ha estat Sennett, entre d'altres, qui ha proposat la teoria de l'empobriment psíquic (*psychic loss*) com a resultat de la nuclearització²³, que Laslett critica en base a les seves recerques sobre l'existència de famílies nuclears -des del punt de vista de llur composició- abans de la Revolució Industrial²⁴. A mi, em sembla que Laslett no té raó, perquè si l'empobriment psíquic es dona, no és solament per la reducció del nombre d'individus que componen la llar -suposant que hagi existit tal reducció-, sinó, sobretot, per la disgregació de la comunitat en la societat burgesa i per la manca de participació social tant del nen com de la mare en aquesta comunitat.

Per a acabar aquesta secció, cal encara tractar un punt més. Fins ara hem estat parlant del naixe-

ment de la privacitat de la llar com a grup *vis-à-vis* de la resta d'individus que componen la societat. Però s'ha produït també paral·lelament un augment de la privacitat individual *dins* la llar? La resposta que donem a aquesta qüestió és important, puix que, com he afirmat anteriorment, aquests dos aspectes de la privacitat van lligats. És difícil, però, de donar una resposta contundent i caldrà matisar l'argument amb precisions històriques.

La situació de la privacitat dins la llar en la societat de l'Antic Règim és difícil de concebre des de la nostra mentalitat actual. La manca de separació entre la llar i el lloc de treball, el fàcil accés a la casa sense que hi existissin els cancells amb pany actuals, la proliferació de servents i serventes, i això no solament a les cases nobles, l'escassa especialització funcional de les diverses cambres dels habitatges, conformaven un panorama que avui no dubtaríem a qualificar de promiscu. Unes quantes citacions d'historiadors de la societat pre-industrial poden ajudar a expressar el que vull dir. Com afirma Ariès:

*"La vida, en el passat, fins al segle XVII, era viscuda en públic. (...) Quina objecció [a les intrusions en la privacitat] podia haver-hi, si de fet la privacitat a penes existia, quan la gent vivia amuntegada, amos i servents, nens i adults, en cases obertes a totes hores a les indiscrecions dels visitants? La densitat de la societat no deixava lloc per a la família"*²⁵.

Als Estats Units, a l'època colonial, tot i que sembla que la situació era millor que a Europa, segons llegim en una obra sobre la història de la família: